

Soproni Szemle

2022. második szám

hetvenhatodik évfolyam

TARTALOMJEGYZÉK

NEMES ANDRÁS: Búcsú Askercz Évától	125
--	-----

TANULMÁNYOK

MRÁV ZSOLT: Római katonák és veteránok Scarbantiában és territóriumán a Kr. u. 1. században I. Régészeti források	128
GÖMÖRI JÁNOS: Soproni mélygarázs-régészet: a Petőfi tér évszázadai	157
CLAUDIA WUNDERLICH: Egy régi kártyafestő polgárcsalád Sopronból: az Ungerek. 2. rész	187

SOPRONI ARCOK

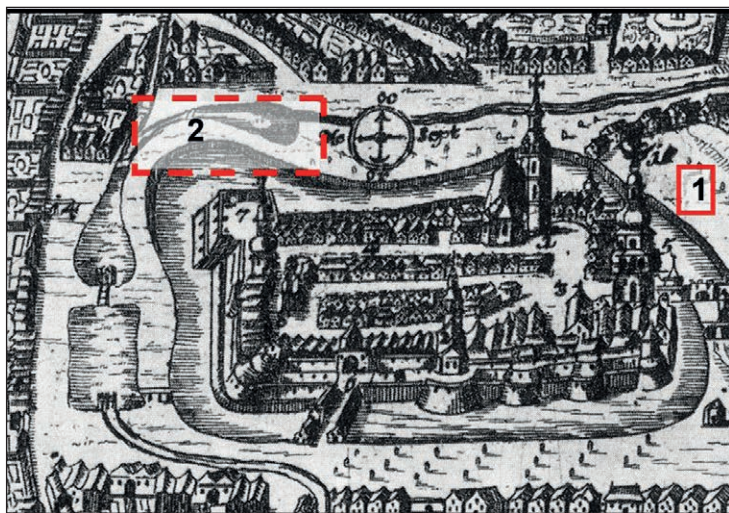
TURBULY ÉVA: Közel az éghez. Interjú Várszegi Asztrik nyugalmazott pannon- halmi főapáttal	203
KOPIK ISTVÁN – SZABÓ MIKLÓS: Légrádi Imre (1933-2022) emlékezete	225

SOPRONI KÖNYVESPOLC

FIZIKER RÓBERT: Ujváry Gábor: "Hűség városa, légy hű öre önmagadnak". Nyugat-Magyarország 1918-1921 közötti sorsa és a soproni népszavazáshoz vezető út. Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Levéltára, Sopron, 2021	231
---	-----

2005-ben és 2006-ban Sopron városrégészeti kutatásaiban a tervezett mélygarázsok helyeinek előzetes feltárásai játszották a főszerepet. Sopron Város Önkormányzatának megbízása nyomán először a 2005-ben a kisvárkörületi volt piac területén, majd 2006-ban a Petőfi téren végzett előzetes feltárást (1. ábra) a Soproni Múzeum. A két ásatás eredményeiről eddig csak egy vetített képes ásatási beszámolóban adtam részletesebb tájékoztatást.¹

A korábbi leletmentések régészeti megfigyeléseiből sejteni lehetett, hogy a tervezett soproni mélygarázsok építési helyének megelőző régészeti feltárásai jelentősen elősegítik Scarbantia, illetve a középkori Sopron várostérképének pontosabb felvázolását.

1. ábra. A tervezett soproni mélygarázsok előzetes régészeti feltárásainak helyszínei.

1: Kisvárkörület, 2005; 2: Petőfi tér, 2006. Alaptérkép. Michel Zacharias 1700. évi rézmetszete, Sopron madártávlati rajza (részlet). (A digitális ábrát szerkesztette. ifj. Gömöri János)

¹ Gömöri János előadása 2006. október 12-én a Scarbantia Társaság szervezésében, a soproni Széchenyi palotában, MTESZ). Mindkét tervezett garázs helyének szondázó ásatása előtt, a közeli közműárkokban, a gáz-, vagy vízvezeték-építési munkáknál korábban is lehetőségek adódtak a régészeti jelenségek dokumentálására. Az előbukkanó kőfalrészletek mutatták, hogy mit várhat a régészet a tervezett garázsok helyén. Hasonlóképpen hasznos tapasztalatokat szerezhettünk a Petőfi téri gázvezeték-fektetés munkálatait dokumentálva, amikor 1982-ben római kori és középkori régészeti jelenségeket figyelhettünk meg: *Gömöri János: Sopron-Petőfi tér. Régészeti Füzetek I/36 (1983) 120–121*; <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/24682>. Az 1982-ben felmért régészeti objektumokat – korszakonként – a 2006. évi Petőfi téri ásatás eredményeivel együtt ismertettük.

Legutóbb az Árpád utcai parkolóház területén² volt lehetőség nagyobb, összefüggő római kori épülettömbök alapjainak feltárására. Ennek az ásatásnak a régészeti eredményeit a szintén Árpád utcai Ikva Áruház³ helyén dokumentált római kori épületmaradványokkal összemérve, fontos tanulságokat lehet majd levonni a Scarbantia fórumától kivezető Ny–K-i főút (*Decumanus maximus*) melletti, Ikva-parti római kori külvárosról.

Tervezett mélygarázs a Várkerületen: előzetes feltárás, 2005.

2005. október 3. és november 29. között e sorok írója vezetésével a Várkerület 16–20. számú lakóházak előtti területen, a parkolóban a Soproni Múzeum próbafeltárást végzett. A szondázó ásatás a tervezett mélygarázs előkészítési munkáihoz szolgáltatott adatokat. A kutatószelvényt úgy tűztük ki, hogy a várostorony mellett, az É-i római városkapuban és a Várkerület 19. számú lakóház kapualjában és udvarán már dokumentált scarbantiai főút (a *Cardo maximus*), a Borostyánkő út itteni szakaszát is hitelesíthessük. Illetve ke-restük az 1986-ban (közműárkokban) dokumentált középkori házak további részleteit is. A 19. századi piac területén 1912 körül épült „Húscsarnok”⁴ két oldalfalát is azonosíthattuk a kutatószelvényünkben.

A római kori főút sóderreteges alapozása (2. ábra B) -350 cm, mélységben került elő a 2005–2022 évi térszíntől (az autóparkoló aszfaltjától mérve). A mélygarázs megépítésére nem került sor az igen intenzív beépítettség miatt. A többször átépített 14–15. századi házak romjai között szép középkori leletek is előkerültek, például téglalapformájú, szürke kályhacsempé, díszedény állatfejes kiöntőcsöve, kovácsoltvas szőlőmetsző kés, csontból faragott bogozó szerszám.⁵

2007-ben Gabrieli Gabriella szintén a parkolóban – régészeti szakfelügyelet során – újabb kőfalmaradványokat tárt fel, amelyeket a 2005-ben dokumentált középkori épületrészletekkel együtt újra értékelték, levéltári adatokat is hasznosítva a Kovácsszer (Schmiedgasse) középkori házsora meghatározásához és a belső külvárosból nyugat felé nyíló „Kőkapu” helyének feltételes azonosításához.⁶

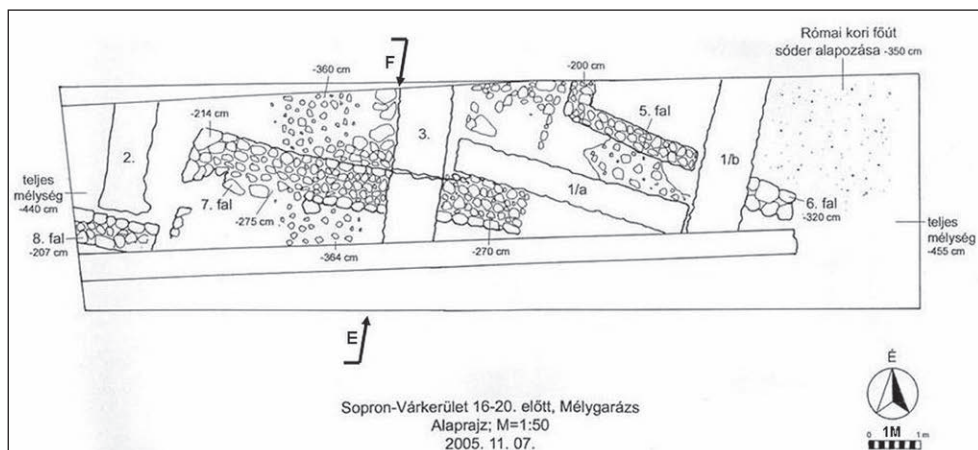
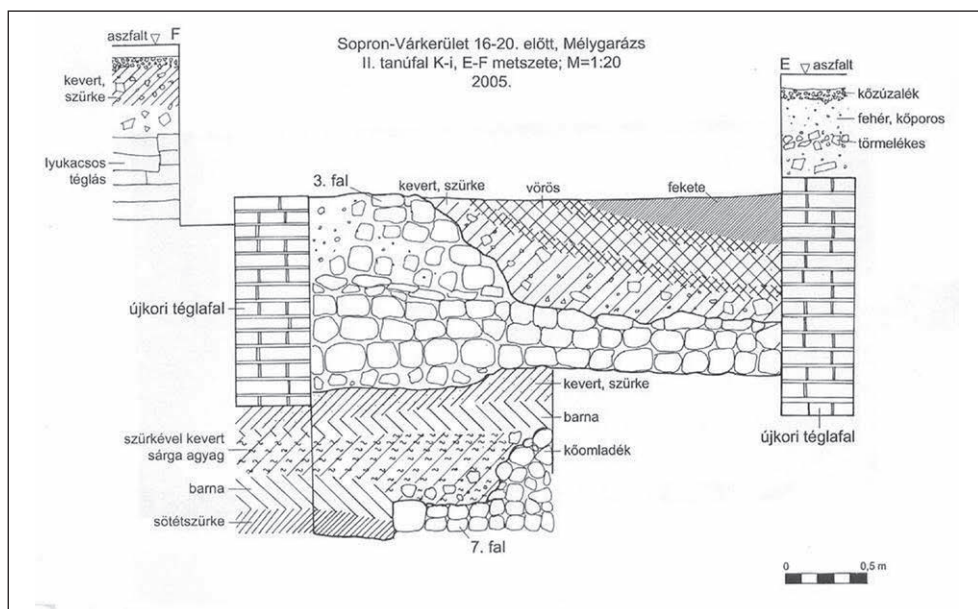
² 2017, ásatásvezető: Györke Réka. a Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum munkatársa. <https://cyberpress.hu/regeszeti-kincsek-letek-az-uj-parkolohaz-területen/> <https://www.sopronmedia.hu/cikkek/regeszeti-leleteket-talaltak-az-arpad-utcaban-galeria> (letöltés 2022.03. 21.)

³ Gömöri János: Scarbantia fazekastelepe és a város melletti római kori tégláégető kemencék. Potters' settlement in Scarbantia and the Roman brick kilns nearby. In: Iparrégészet II. Research in Industrial Archaeology and Archaeometry in Hungary. Szerk. Gömöri János, Veszprém, 1984, 111–137 (a továbbiakban: Gömöri 1984).

⁴ A lebontott tégláépület fényképeit (Fotó: Angyalfi Andor, 1925; illetve Diebold Károly, 1934) Bolodár Zoltán fotótárvezető 2020. július 17-én tette közzé a Soproni Múzeum „Régiségtár” c. internetes sorozatában. A régészeti szonda tehát a Várkerület átalakításakor lebontott piaci húscsarnok területére esett.

⁵ Gömöri János: Két késő középkori soproni tímárműhely. Archaeological remains of two late medieval tanneries... In: Csont és bőr. Bone and Leather. History, archaeology and ethnography of crafts utilizing raw materials from animals (szerk.: Gömöri János – Kőrösi Andrea). Budapest, 2010, 205–213., 5. kép, kecskeszarvból faragott 15. századi csontszerszám a mélygarázs helyének régészeti szondázásából.

⁶ Gabrieli Gabriella – Nemes András: Adatok és feltételezések a Kovácsszer helyrajzához. Soproni Szemle 62. (2008) 3. szám, 226–237., 4.– 5. kép.

2. ábra. Középkori házak maradványai és Scarbantiai római kori főútja egy szakaszának sódéralapozása (-350 cm). A: A kutatószcsonda II. tanúfalának metszetrajza. A két újkori téglafal a metszet szélén az 1912 körül épült „Húscsarnok” pincéjének É-i és D-i fala; B: Alaprajz: a Kisvárkerületre tervezett mélygarázs helyének régészeti szondázása, 2005. (Felmérések: Gömöri János, Soproni Múzeum)

A Petőfi téri mélygarázs tervezett helyének régészeti vizsgálata

A Petőfi tér korábbi közműépítési munkáinál⁷ folytatott régészeti megfigyelésekből már a 2006. évi régészeti feltárás előtt arra következtethettünk, hogy a terület a római kori Scarbantia, majd a középkori Sopron külvárosi részeként mindkét korszakban szinte folyamatosan lakott volt. Ugyanakkor a régészeti emlékeket nagyobb területen kitermelhették a toásók az 1618-tól az 1830-as évekig bizonyíthatóan itt létezett tómeder kialakításakor. Egyik ásatási célkitűzésünk volt a metszeteken ábrázolt tómeder szélének és mélységének meghatározása.

Az előzetes jelentésben így három szakaszban mutatom be az eredményeket: I: Római kori és középkori emlékek a 17. század elejéig; II: A víztározó- és halastó korszaka, a 17. század elei feltöltéséig; III. Az újkori tér kialakításának városrégészeti nyomai, 1841-től 1942-ig.

A soproni Petőfi tér lemélyített területén 1300 m² felületet kutattunk át,⁸ átlagosan 250 cm mélységig, ahol a római kori objektumok jelentkeztek. A 17. századi tó egykori kiterjedésének és mélységének vizsgálatakor -380–400 centiméterre is leástunk néhány kutatóárokban. 17–19. századi objektumok, (főleg a középkori városárkot vízzel ellátó csatornák), néhány középkori gödör- és kemencemaradvány mellett római kori ház részletét és kemencét tártunk fel. Dokumentáltuk a II. világháború idején légvédelmi telefonközpont céljára épített betonbunkert is. A feltárt régészeti jelenségeket a szokásos kronológiai sorrendben ismertetem a római kortól az újkori városrégészeti emlékekig.

I: Római kori és középkori emlékek a 17. század elejéig

Római kor

Római kori települési nyomok csak a kutatási terület Ny-i szélén, a 17–18. századi metszeteken is ábrázolt víztározó tó medrétől nyugatra kerültek elő.⁹(3. ábra)

I. kemence

250 cm mélyen jelentkezett a földbemélyített I. kemence kerekded faltja, mint körformájú, erősen vörösré égett elszíneződés (4. ábra). A kemence tűztere átlagosan 120 cm átmérőjű a felső megmaradt szintjén, alul a körtealakú belső tér miatt átlag 15–20 cm-rel

⁷ Gömöri János: Petőfi tér. Régészeti örökségvédelmi hatástanulmány (2006. április 14). Soproni Múzeum Régészeti Adattára (a továbbiakban: SoM RA).

⁸ A mélygarázs helyén 2006. máj. 15-én a térburkolat aszfaltjának feltörésével kezdődtek el a garázsépítés előkészítő munkái. A kivitelező RAPO-BAU KFT-vel a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága ezen a napon kötött megállapodást, amely szerint a munkaterületen – a földmunkákkal összehangolt ütemben – egyidejűleg az előzetes régészeti feltárást is megkezdhetette a Soproni Múzeum, e sorok írójának vezetésével.

⁹ Hasznos tapasztalatokat szerezhettünk a Petőfi téri gázvezeték-fektetés munkálatait dokumentálva, amikor 1982-ben római kori és középkori régészeti jelenségeket figyelhettünk meg a Petőfi tér 5. és 6. számú épületei elő: Gömöri János: Sopron-Petőfi tér. Régészeti Füzetek I/36 (1983), 120–121. (Az 1982-ben felmért régészeti objektumokat – korszakanként – a 2006. évi Petőfi téri ásatás eredményeivel együtt ismertetem.) <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/24682>, letöltés: 2022. július 9.

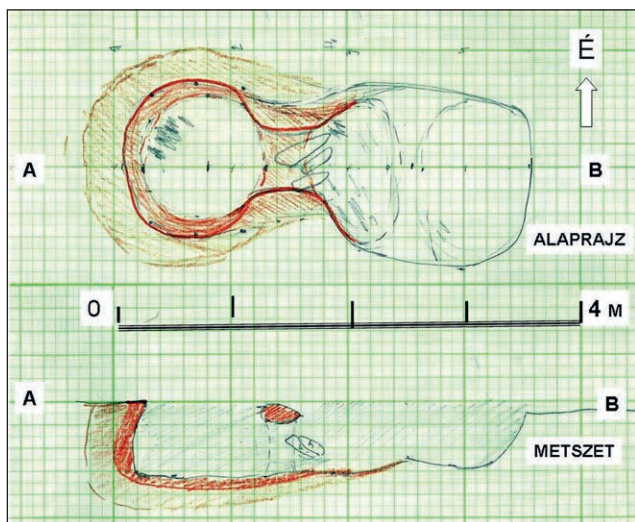

3. ábra. Sopron, Petőfi tér: a mélygarázs helyén feltárt római kori objektumok helyzete a terület geodéziai felmérésén. (Felmérés: Gömöri János, Soproni Múzeum és Göbölös Mihály a digitális ábra készítője)

szélesebb. Az ívesen befelé hajló kemenceoldalak megmaradt belső magassága 60 cm. A kemenceszáj (tüzelőnyílás) nagyjából épségben megmaradt, magassága 40 cm, szélessége átlag 50 cm. Az egész objektum: a kemence és a tüzelőgödör együttes hossza 480 cm, ebből a két kisebb mélyedéssel tagolt tüzelőgödör hosszabbik, vagyis K–Ny irányú átmérője 180 cm. Az erősen faszenes feltöltésű tüzelőgödörnek a kemenceszáj előtti mélyebb részén 80 cm szélességben kiégett a munkagödör alja, ide valószínűleg kikaparhatták a parazsat a kemenvéből és esetleg a kemenceszáj előtt is főzhetek, süthettek. (5. ábra) Mivel rostélytöredéket nem találtunk a kemence közelében, feltételezem, hogy az objektum szabadtéri sütés és fűzés céljaira szolgálhatott, Feltöltésében kevés, szürke fazéktöredék és sárga cserépkorsók darabjai voltak, az objektum szintviszonyai alapján is a római korba keltezhető.

4. ábra. Az I. római kori kemence feltárás közben, kelet felől, mellette a feltöltésében talált római kori cseréptöredékek. A mérőrúd egy egysége: 20 cm. (Fotó: Gömöri János, Soproni Múzeum)

5. ábra. Sopron, Petőfi tér: I. kemence ásatási felmérése.
(Felmérés: Gömöri János, Soproni Múzeum és Göbolyös Mihály)

II. kemence

A földbe vájt, kerekded formájú kemence egy 2–3. századi kőépület DK-i sarka mellé épült, a korábbi római kori feltöltési rétegekbe mélyítve. A körte alakú tüzelőtér legnagyobb belső átmérője: 110 cm.

Feltöltésében vastag fekete égésréteget találtunk, amely vagy növényi eredetű tüzelőanyag tökéletlen égéséből, vagy utólagos feltöltésből maradt meg. A fekete égett réteg

föle volt beomolva a kemence oldalának felső része, vagy a boltozata. A kemence oldala erősen vörösre égett, viszont a tűzhely alja nem volt vastagon kiégve, így lehet, hogy füstölő kemence volt, amelyet huzamosabb ideig használhattak.

A II. kemence alja 20–30 centiméterrel magasabb szinten volt az I. kemence tüzelőterének aljától. A kemence mellett agyaggyerő gödör került elő, amelyet részben még a római korban feltöltöttek a közeli fazekastelep hulladékaival. Ez a kemence is munkagödörrel épült, munkagödörre az I. kemencéhez hasonlóan K felé volt.

6. ábra. Sopron, Petőfi tér: II. római kori kemence. Feltöltésében nem hamu, hanem a tökéletlen égésből maradt elszenesedett növényi maradványok fekete rétegei láthatók. Lépték: egységenként 20 cm.
(Fotó kelet felől: Gömöri János, Soproni Múzeum)

7. ábra. A II. kemence az I. római kori kőépület dél-nyugati sarkánál. A kőfal alatt a fazekas telep egyik hulladékgödörének metszete látható. (A mérőlécek egysége 20 cm)
(Fotó: Gömöri János, Soproni Múzeum.)

A régéztani megfigyelések alapján a római kori kőépület későbbi a – III. (fazekas) kemence közelsége miatt joggal feltételezhető itteni – fazekastelepnél. Ugyanis a római kori kőépület É–D-i irányú, habarcsba rakott kőfala az egyik, kemencetöredékekkel és cserépdarabokkal feltöltött agyaggyerő gödör fölé épült (7. ábra). A II. kemence alja a római kori kőépület alapozási mélységével hozzávetőlegesen egy mélységben volt. Az épület DNy-i sarkához, a déli fal mellé később ásták be ezt a kemencét.

III. kemence

A fazekas kemence rostélya 210 cm mélyen, az építési munkagödör nyugati oldalának gépi kialakításakor, az enyhén rézsűsre nyesett földfal metszetében bukkant elő. Az erősen vörösre égett objektum átmérője észak–déli irányban 190 cm, A 10–12 cm átmérőjű kerek lyukakkal átfurkált agyagrostély 20–25 cm vastag, az északi ívnél 30 cm vastag a kemencefalhoz való felfekvésénél. Feltehetően hasonló, vaskosabb kiképzéssel csatlakozott a vízszintesre kialakított rostély, körben a kemence oldalfalához. A tüzelőtér hőjét a rostély feletti égetőtérbe átvezető lyukakat egymástól nem szabályos távolságokra, de hozzávetőlegesen 30 centiméterre alakították ki.

A tüzelőtér belmagassága a feltárt részen 35–40 cm, de a kemence közepe felé feltehetően tágasabb. A tüzelőtér közepén állhatott nagyobb, agyagba rakott kövekből épített rostélytartó pillér, de feltehetően a kemencefalak közelében is voltak támasztékok, hasonló kivitelezésben, de nem egészen a kemencefal mellé építve. Erre a tüzelőtér feltárató, keleti részén találtunk példát.

8. ábra. Sopron, Petőfi tér: III. római kori fazekaskemence. Az agyagrostély metszetben. A kerek alaprajzú kemence égetőtérének ívét jól kirajzolja az mérőrúd előtti vörösre égett sáv. Lépték: a mérőrúd egységeként 20 cm (Fotó Gömöri János, Soproni Múzeum.)

A kemence szájnyílása és munkagödre dél felé volt, ezeket kemencerészeket csak metszetben azonosíthattuk, mert statikai okokból nem lehetett a kemence egész felületét feltárni. Ugyanis 10 cm-rel a rostély felett már újkori téglákkal kevert laza, törmelékes betöltés egy közeli közműárkot jelzett. Azt megállapíthattuk, hogy a feltárható szakaszon (tehát a kerek formájú kemence egyharmadán) az elmetszett rostély átmérője, (vagyis hossza a metszetrajzon) 160 cm (8. ábra). Ha a kemence tanulmányozható alaprajzi körseletét kiegészítjük, a kemencetér belső átmérőjét hozzávetőlegesen 200 centiméternyi-nek feltételezhetjük. A kemence oldalai 10 centiméternyi vastagon vörösré égettek. Nem olyan erősen, de a tüzelőtér alja és a kemenceszáj (tüzelőnyílás) előtti munkagödör-szakasz is kiégett, utóbbi 40–50 cm átmérőjű felületen. A kemence mélységi szintjei összhangban vannak a szűkebb körzete római kori objektumainak mérési adataival.¹⁰

Scarbantia római kori fazekasműhelyei

A kutatás jelenlegi állása szerint Scarbantiában három városszéli fazekasnegyedet ismerünk.¹¹ Mindhárom helyen a Scarbantiából kivezető utak mellett, a római kori temetők közelében találhatók az edényégető kemencék (9. ábra). Esetenként a korábbi vagy későbbi elhagyott temetők helyén létesültek a városszéli fazekas-ipartelepek. A soproni medence kiváló minőségű bádeni agyagrétegeit a fazekasokhoz hasonlóan a római kori téglavetők is használták. A közeli villagazdaságok tégláégető kemencéit nem számítva, három helyen dokumentáltak a soproni régészek tégláégető kemencéket.¹²

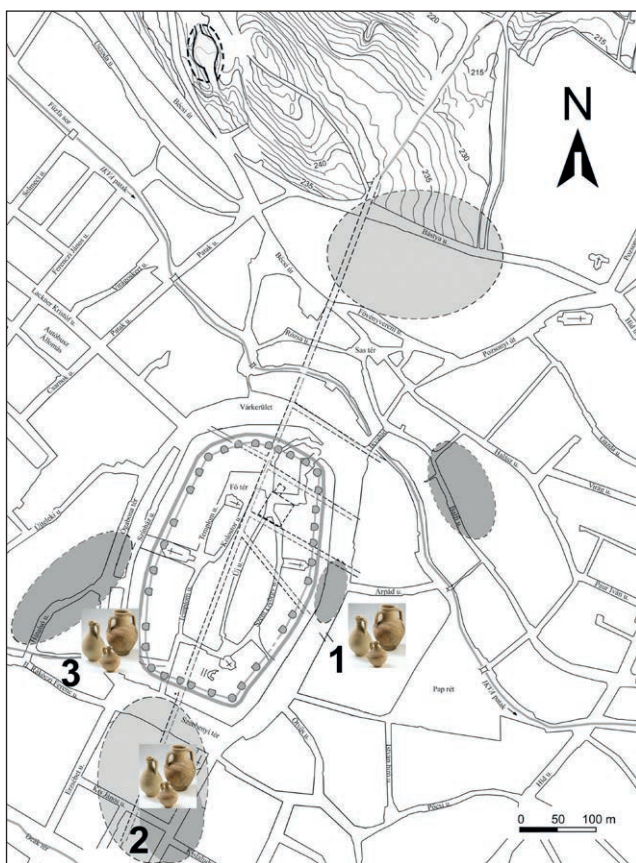
Előzetesen, a Petőfi téri ásatás kerámialeleteinek tipológiai kiértékelése előtt, a római kori objektumok szuperpozícióiból következtetve az alábbi relatív kronológiai képet vázolhatjuk fel, hasznosítva az 1982 évi Petőfi téri közműárkokban megfigyelt régészeti jelenések szintadatait¹³ is.

¹⁰ A római út a 19. bástya mellett (Liszt Ferenc Konferenciaközpont, 2002): -200 cm; római kori épület terrazzo padlója, (Petőfi tér 6. számú ház előtt, közműárkokban 1982): -180 cm.

¹¹ Gömöri János: A kézművesség emlékei. In: Magyar régészet az ezredfordulón. (Szerk.: Visy Zsolt). Budapest, 2003. 243–247.; Gömöri János: Scarbantia. In: The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia. Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien. Pannonia I, (Herausgegeben von Marjeta Sael Kos). Situla 41. Ljubljana 2003. 81–92. Ezekben az összefoglalókban még csak az Árpád utcai, (Ikva áruháza alatti) és a Széchenyi téri (Posta, Digitális telefonközpont alatti) fazekas kemencék tipológiáját, és kormeghatározásait ismertettük.

¹² A Borostyánkő út (*Cardo maximus*) Savaria felé kivezető szakasza mellett, Harka közelében: Gömöri 1984.; Gabrieli Gabriella és Zambó Julia Scarbantiától D-re, a Borostyánkő út Savaria felől bevezető szakasza közelében tárt fel egy (még közöletlen) tégláégető maradványait, a József Attila u. és a Felsőbüki Nagy Pál u. melletti korábbi sportpálya lakóházsorokkal való beépítése előtt. A Petőfi téri ipartelep szempontjából fontos a már említett Ógabona téri késő római temető közelében, Gabrieli Gabriella ásatásán előkerült tégláégető kemence maradványa. (Régészeti Kutatások Magyarországon, i. m. 2002. 267).

¹³ 1982-ben a Petőfi tér 6. számú ház előtt, az úttest K-i szélén -180 cm mélyen egy római kori épület belsejének padlóburkolata, fehér terrazzo-réteg került elő egy közműárkokban, alatta korai római gödör volt, sok kerámiával, köztük terra sigillata töredékekkel. A gödör alja -300 m mélységben volt. Az 1–2. században tehát a római kori település a Petőfi tér területére is kiterjedt. A római leletek itt nincsenek olyan mélyen, mint a fórumnál megfigyelt régészeti jelenségek. (Gömöri János jelentése közműárkokban feltárt leletekről. SoM RA 615.)

9. ábra. Scarbantia, Sopron római kori fazekasműhelyei. 1: Árpád u., Ikva áruház alatt; 2: Széchenyi tér és Kiss János u. között (a „Digitális telefonközpont” épülete alatt); 3: Széchenyi tér (a mélygarázs építési göd-
rének nyugati szélén). (A digitális ábrát szerkesztette: ifj. Gömöri János)

A: 1–2. századi fazekasnegyed hulladékgödrei (1982 és 2006) és egy nagyméretű kerek, agyagrostélyos fazekaskemence (2006, III, kemence).

B: 2–3. századi római kori kőépületek terrazzo padlóval (1982), részben a fazekastelep maradványai fölé építve (1982, 2006).

C: 2–3. század utáni, római kori külső kemencék (I. és II. kemence, 2006), ezek pontosabb rendeltetése és kormeghatározása a leletanyag¹⁴ elmélyültebb értékelése után ad-

¹⁴ Jelen előzetes jelentés készítésének időszakában a Soproni Múzeum Régészeti Gyűjteményét máshová költöztették a Fő téri „Múzeum negyed” kialakítási munkálatai miatt, ezért a 2006. évi ásatásom dokumentumait és raktárban őrzött régészeti leleteit nem volt módomban kézbe venni. Jelen előzetes közlemény az archívumomban őrzött dokumentummásolatok régészeti adataira épül. A Petőfi téri ásatás közben nyugdíjaztak, de a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumi Igazgatóság engedélyezte a terepi munkavégzést a Petőfi téri ásatás befejezéséig.

ható meg. Kérdés, hogy nem a 4. századi városfalon kívüli, hozzátétőlegesen a Hátulsó utcai¹⁵ és a Ógabona téri¹⁶ késő római temető használatának időszakára keltezhetők-e ezek a városfalon kívüli, „út menti” kemencék? És vajon nem ástak-e már a római korban is vízvezeték a mai Ágfalva és Bánfalva római villagazdaságai felől a nagy fürdőhöz bevezető út¹⁷ mellé?

Várható volt, hogy előkerül annak a római útnak a nyugatabbi folytatása, amelynek burkolatát a Liszt Ferenc Kulturális Központ sarkánál -200 cm mélységben feltártuk. Ez az út a Petőfi tér irányába haladt a Liszt Ferenc utca vonalától alig eltérő, enyhén ferde irányban.¹⁸

2006 évi ásatásunkon megfigyelhettük, hogy a 17–18. századi tómeder déli részén, a Bánfalvi-patak befolyásánál, egymásra rakódott homokos hordalékos rétegek feküdtek a tó alján, itt 4 méter mélyen már a talajvíz is feljött. Ezen a részen kellett volna vezetnie, (hozzátétőlegesen 2 méter mélységben) annak a Ny–K-i irányú római útnak,¹⁹ amelynek iránya²⁰ ismertté vált a Liszt Ferenc Kulturális Központ ÉK-i sarkánál folytatott előzetes feltárás alkalmával. Erre az útra a 2002-ben feltárt szakaszon hosszában ráépült a 4. századi római erődítmény déli falának egyik szakasza, az erőd DNy-i kerek saroktornyától (19. bástya) a Templom utca alatt felárt, (majd az útburkolatban felszínen jelezett) vasaló alakú bástyáig (18. bástya). A Liszt Ferenc utca aszfaltburkolatától lefelé mérve átlag 200 cm mélyen volt az út, így a két nagyobb régészeti szondában, szegélyköveivel együtt közel 8–10 méteres összefüggő egyenes útszakaszt hitelesen rekonstruálhatunk. A római út azonban 2006-ban a mélygarázs tervezett helyén már nem került elő, feltehetően a 17. században elásták a tó nagy gödrével.²¹ Feltételezhető viszont, hogy itt vezethetett ki

¹⁵ Tomka Péter: Későrómai sírok a Hátulsó utcában. Soproni Szemle 21 (1967), 245–253.

¹⁶ Gabrieli Gabriella: Sopron, Ógabona tér 44–46. Régészeti Kutatások Magyarországon, 2002. 267.

¹⁷ Gömöri János: A múlt jelei a Konferenciaközpont melletti útburkolatban. Várhely 8, 2002. 4. sz. 77–82. (a továbbiakban: Gömöri 2002a).

¹⁸ Gömöri 2002a.

¹⁹ Gömöri 2002a.

²⁰ A római út a Liszt Ferenc utca irányát tekintve kissé ferdén halad Ny felé a mai Liszt Ferenc utca alatt és a Petőfi tér 3. épület DNy-i sarkánál érné el a mélygarázs építési gödrét, az ásatási területünket. Ebben az irányban a tómeder iszapos rétegének alját kutatóárkainkkal 4 méter mélységig vizsgáltuk, A római út feltételezett irányát jelöli: Gömöri János: Castrum Supron. Sopron vára az Árpád-korban. Sopron, 2002, 13. 3. kép (a továbbiakban: Gömöri 2002b); Gömöri 2002a, 79. és 81. o. alaprajza a 18. és 19. bástya között feltárt útszakaszról.

²¹ A 2006 évi kutatáskor a nyesett szintet -250 cm–280 cm közötti mélységben alakítottuk ki. 250 cm mélységben tűnt elő az I. kemence égett foltja (ettől némileg fentebb lehetett az eredeti római kori járószint, amely a Liszt Ferenc utcában 200 cm mélységben megtalált római út szintjével hozzátétőlegesen megegyezhetett. A tőfenék kutatásánál az I. kemencénél mért, -250 cm római kori szintből lemélyítve a tó alsó, iszapos rétegét átlagosan még további -70 centimétert mélyítve értük el, A fekete iszapréteg felső szintje a fa- és csontleletekkel tehát a 2006. évi utca- és térszinttől -315– -320 cm mélyen feküdt. Az iszap alatt. 380 cm mélyen, szürke agyagréteggént jelentkezett a tó alja. Figyelembe véve a bogárháttra épített római kori úttest középső, legmagasabb pontjának 2002-ben hitelesen mért felső szintjét, látható, hogy a tavat közel két méterrel mélyebre ásaták a római út mélységénél.

Scarbantiából nyugat és dél-nyugat felé a 2002-ben felfedezett fontos út, amely mellé a fazekasok felépíthették műhelyeiket. Így a római villagazdaságokból érkezők, terményeikkel piacozók, a város Ny-i szélén, hazafelé menet megvásárolhatták a szükséges cserépedényeket, fazekakat, korsókat. Nyugati irányból, a római villagazdaságok felől nem csak a piacok miatt lehetett nagy forgalma ennek az útnak, amely a scarbantiai fürdő,²² a *thermae* létesítményei irányába vezetett. Scarbantia, mint a körzet városcentruma, az amfiteátrumával és nagy fürdőjével a kellemes időtöltések, a szórakozás és a pihentető kikapcsolódás kedvelt helye lehetett, hasonlóan a látogatókat vonzó mai Sopronhoz.

A helyi lakosok ezen az úton is megközelíthették a város nyugati szélén fekvő temetőt, amelynek területén (a Hátulsó utcában)²³ a főleg a késő római korban (is) temetkeztek. A temető sírjait az Ógabona téren (a korábbi Húsgyár helyén) is feltárták az oda tervezett társasházak nagy garázsai helyén.²⁴ a római kori temetőrészlet mellett Scarbantia városszéli ipartelepének objektumait dokumentálták az ásatáson.

Miután a IV. század elején Scarbantia erődfalait felépítették, amellyel lezárták ezt a Liszt Ferenc Konferencia Központnál megfigyelt utat, a nyugati külváros-rész is elsorvadhatott, a nyugati temető megközelítését pedig az arrafelé nyitott gyalogos kapu²⁵ tette lehetővé.

Középkor

1982-ben a Petőfi tér 6. számú ház előtt, (a ház utcai falsíkjától 13,40 méter távolságra az úttesten lemélyített közműárokban) két, 120 cm átmérőjű középkori kenyérsütő kemence metszete látszott az árok oldalában a római kori terrazzó padló felett. Ezek a kemencék a kerámialeletekből következtetve a 2006-ban feltárt kúttal együtt a 13–14. századból

²² A Szent Orsolya-iskola pincéjében feltárt romokról: Kiss Ákos: A soproni egykori Orsolya-rendi iskolaépület alatti császárkori épületmaradványok. Arrabona 31–33 (1994), 19–48.; Fényes Gabriella: Sopron római kori fürdője az Orsolya tér 3. szám alatt. Arrabona. Múzeumi közlemények 45/1. (2007), 73–96.

²³ Tomka Péter: Későrómai sírok a Hátulsó utcában. Soproni Szemle 21 (1967), 245–253.

²⁴ Gabrieli Gabriella: Sopron, Ógabona tér 44–46. Régészeti Kutatások Magyarországon, 2002, 267. Késő római kori temető sírjait és más korszakok objektumait tárták fel. A területen feltártak még „két kora vaskori gödröt és egy római téglaegető kemence maradványát” is. „Az épületek földszintjén végzett kutatások Árpád-kori településnyomokat eredményeztek – padlószintek, cölöplyukak, cserepek és egy 18. századi kovácsműhelyt.” Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/63096>, (Letöltés 2021. február 8.). A téglaegető kemence azért is fontos objektum, mert a Petőfi téren 2006-ban általunk feltárt fazekas kemencével együtt Scarbantia nyugati ipartelepének kiterjedésére nyújthat támpontot. Felvetődik a kérdés, hogy a Petőfi tér alatti tó medre helyén a római korban eredetileg nem lehetettek-e az ipartelephez tartozó nagyobb agyagbánya-gödrök, amelyeknek feltöltését részben már az Árpád-kori ispáni vár sáncába hordott földanyaggal kitermelték, majd az 1618-ban itt kialakított víztározó- és halastó ásásakor tűntek el a korábbi korszakok régészeti maradványai?

²⁵ Gömöri 2002b, 82., 32. és 33. képek. Ez a (kitörő)kapu a Színház u. 29. és a Templom utca 14. közötti római városfalba volt beépítve; Hasonlóképpen a (ma is látható) kelet felé nyíló gyalogkapuhoz, amely előtt szintén későrómai temetkezéseket találtak. Póczy Klára: Scarbantia. A római kori Sopron. Budapest, 1977, 143–148, 9. kép.

származnak. A kemenceszinteket -150–160 cm mélyen találtuk meg a közműárok oldalfalában. Az egyik kemencét többször átépítették, tehát itt a városárok mellett huzamosabb ideig középkori külvárosi településrész lehetett. A kemencék közelében, ugyanebben a mélységben É felé mintegy 5–6 méter hosszan faszénrétegek voltak, amelyek az itteni épület leégésére utalhatnak, vagy egyszerűen a kemencék üzemeltetésével lehettek kapcsolatban.²⁶ 2006-ban a mélygarázs építési gödrében, a 17. századi a tómeder nyugati szélén további középkori objektumokat tártunk fel, épületalapozást, kutat, a Bánfalvi patak csatornájának részletét, illetve a korábbi agyagbányagödörként funkcionáló tómeder nyugati szélét határoztuk meg (10. ábra).

10. ábra. I: Középkori kút, II: épületalapozások, III: a Bánfalvi patak csatornájának részlete, illetve a korábban agyagbányagödörként funkcionáló 17. századi tómeder nyugati szélének meghatározása. (Felmérések Göbolyös Mihály és Gömöri János, Soproni Múzeum; digitália alaprajz: Göbolyös Mihály)

²⁶ Gömöri János: Sopron Petőfi tér. Örökségvédelmi hatástanulmány 2006. SoM RA.

11. ábra. Sopron, Petőfi tér: középkori kút kőfalazattal. A kútkáva alatti csapolt ácsolattal. (Lépték: A mérőrúd egységként 20 cm). (Fotó: Gömöri János, Soproni Múzeum)

Középkori kút

Az építési munkagödör ÉNy-i felén egy középkori kút (10. ábra: I.) került elő. a kútakna hengeres formájú és kőrakással készült. Az egykori középkori járószint közelében, a kút szögletes kávjának alsó két vízszintes karósora keskeny faácsolatként került elő. A felső keskeny sávban a favázis megerősítés sarkainál csapolás nyomait lehetett megfigyelni (11. ábra).

A kút alján a fazéktöredékek mellett – soproni vonatkozásban – tipikus,²⁷ 13–14. századi kancsók töredékei heverték, több cserépkorsó restaurálható, illetve rekonstruálható lesz.

Középkori ház

A késői Árpád-korban a tér Ny-i oldalának házai részben a mai úttest alá estek, amint azt a közműárókban, 1982-ben megfigyelhettük. Középkori kemence és épületrészletek, innen távolabb, a Hosszúsoron (Rákóczi utca) is előkerültek. 2006-ban egy „Fachwerk” típusú, 13–14. századi építmény részletét is feltártuk, ennek Ny-i fala kőből épült, a többi fala gerendavázis szerkezetű és nyersagyag-téglás felépítésű volt. (10. ábra II.). A középkori kőépület részlete az építési munkagödör gépi mélyítések, a DNy-i részen került elő (12. ábra).

²⁷ Például a szürke és vörös cserépkancsók soproni analógiái: *Holl Imre*: Sopron középkori városfalai. I. Archaeologiai Értesítő 94. (1967), 155–183., 162. old. 10. kép 21. kancsó, 13/14. század fordulója körüli osztrák import. (A Hátsókapu DNy-i oldalán húzódó felső falszoros 4. rétegéből).; *Gömöri János*: A soproni középkori zsinagóga régészeti kutatása. Soproni Szemle 33. (1979), 222–242: Füles kancsók a kútszerű mikve (Új u. 22) feltöltéséből a 13/14. századból (6. kép 6 és 7).

12. ábra. Sopron, Petőfi tér: a középkori ház (II.), vagy malom falmaradványa, K-i irányból nézve.
(Fotó: Gömöri János, Soproni Múzeum)

Középkori csatorna (10. ábra III) és 17–18. századi dorongút

1982 novemberében és decemberében a figyelemmel kísértük a Petőfi téri közműépítési, gázvezeték fektető munkákat. A Bánfalvi patak késő-középkori csatornája, az Iskola köz (ma Pejácsevich köz) irányából vezette a vizet a városárokhoz, a mai Liszt Ferenc utca irányába. A csatorna a közműárok oldalában metszetben tűnt elő. Rábontás nélkül, -273 cm mélységig mélyítettünk a közműárokban az átvágott középkori csatornánál, amely belül mérve két méter széles. Kőfalai 80–90 cm vastagok, a kövek belül agyagba, kívül habarcsba vannak rakva (alaprajza és metszete a 20. ábrán). Keletebbi szakaszát a mélygarázs munkagödörében, 2006-ban is feltártuk. A csatornának két periódusa figyelhető meg. A kerámialeletek alapján a korábbi a feltehetően a 16. században, a későbbi a 17–18. században épült. A fal omlékonysága miatt mélyebbre nem áshattunk, így nem derült ki, hogy a római korban is itt jött-e a vízvezeték a városi fürdőhöz. Ezt az átboltozott csatornát az 1700. évi városábrázolás is feltünteti.

A Petőfi téren 1982-ben talált dorongút a mai Széchenyi tér helyén egykor volt 17. századi halastavakat tápláló csatorna D-i szélén vezetett, a mai tér aszfaltszintjétől mérve 160 cm mélyen.²⁸ A dorongok (különböző vastagságú tölgyfaágak) egymással párhuzamosan, az útra merőlegesen feküdtek. Az árok alján 6 m hosszan bontottuk ki az utat. A dorongok egymástól 5–20 cm távolságban voltak, köztük kavics és tört kövek letaposott, ledöngölt rétegeit találtuk. Az iszapos rétegen fekvő dorongok tehát kavicsos út alapozásául szolgáltak. A 6–10 cm átmérőjű dorongok között az 5–6 cm vastag kavicsréteg viszonylag stabil útburkolatot képezett. Az út 3 m széles. Az út szélén helyenként

²⁸ Gömöri János: Újabb dorongútmaradványok Sopronban és Kőszegen. Soproni Szemle 39. (1985), 2. szám, 170–177, 1–3. képek (a továbbiakban: Gömöri 1985).

nagyobb terméskődarabok heverték. Iránya ÉNy–DK-i, a Pejácsevich köz felől egyenesen a Széchenyi-szobor irányába tartott, majd keletebbre, a mai Széchenyi tér területén ábrázolt egykori, két részre osztott tó zsilipjének fahídján átvezetett a tó északi oldalára.

Az út a két Széchenyi téri halastó közötti földgáton vagy hídon (13. ábra G jelzés közelében) bekanyarodott a városfal belső oldalán álló „Zöld torony” (más elnevezésekkel Blechturm, majd Brücklturm) irányába, majd elkanyarodott a városárok mellett az Ötvös utca felé. A déli városárok-szakasz előtti tó — az 1622. évi városábrázolás (13. ábra) szerint — összefüggött a városárok DNy-i részén (a mai Petőfi téren) 1700-ban már különállóként ábrázolt tóval (1. ábra).

A soproni Petőfi téren dokumentált dorongút²⁹ a 80 cm széles közműárokban, 160 cm mélyen jelentkezett. A Széchenyi tér 15. sz. ház (1982-ben önkiszolgáló étterem, ma, a 2020-as években bankintézet) É-i, Petőfi térre néző falával párhuzamosan húzódott az út, a faltól 330 cm-re, a járdaszegélytől 70 cm-re.

A város D-i, DK-i és DNy-i részén, a Rák- (Bánfalvi) patak, illetve az Ikva árterületén vezettek ezek a 17–18. századi soproni dorongutak: a Petőfi téren, a Széchenyi téren, az Újteleki utcában és az Ötvös utcában.³⁰

A Petőfi tér 5. szám előtt, a mai aszfaltos út K-i oldalán, (a fent említett „D” csatornától É-ra) 1,5 m mélyen 6 méter széles kavicsos burkolat (talán út) húzódik. 30 cm vastag kavicsréteg fedí. Feltehetően a 18. században használt útburkolaton mázas cserépdarabok is voltak. Az út (?) ahhoz a várárkot átívelő hídhöz (Brückl) tartozhatott, amely a történetírói kutatások szerint a Brückl-bástya É-i fala melletti hídon a gyalogkapu forgalmát segítette az Újteleki külváros irányába. Ennek a hídnak a régészeti nyomait vagy korabeli ábrázolását egyelőre nem ismerjük, így a mai Liszt Ferenc utca tengelyében feltételezett gyalogkapu pontosabb helyét sem.³¹ Mindenesre erről az 1710 és 1854 között fenállt fa-, majd kőhídról (Brückl) kapta a nevét az ötszögletű bástya, a déli városfalon állt torony és a Petőfi téri tó is.

²⁹ Gömöri 1985, 170.

³⁰ Gömöri 1985. Az Ötvös utcai dorongutat már Bella Lajos megtalálta Részletesebb jelentés és dokumentáció a Soproni Múzeum Régészeti Adattárában található. (SoM RA 613. és 615.)

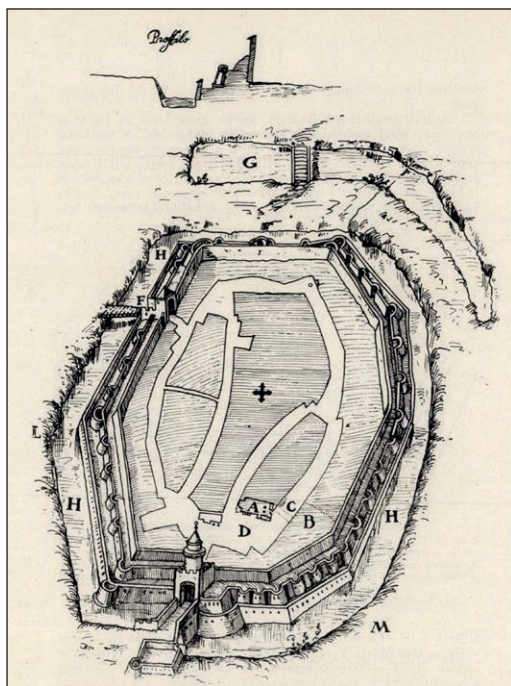
³¹ Hajnóczi Dániel 1739. évi városleírása Sopronról Kivonatolta és latinból fordította *Waigand József*, jegyzetekkel ellátta *Csatkai Endre*. II. rész Soproni Szemle 19 (1965), 4. szám 362–369. (ez a rész 367–369). 1710-ben megépítették a gyalogosok kiskapuját, amelyik az ev. gimnázium közelében van az egykori Zöld toronynak nevezett torony mellett, ... "Azelőtt cölöphíd volt itt a várárok felett, 1728-ban erős, boltíves kőhidat építettek". Csatkai E. 79. jegyzete szerint a „szóban forgó kiskapu a mai Liszt Ferenc utca tengelyében állott és Brücklthor néven szerepelt, a mögötte álló tornyot később a híd révén Brückelthornak (Brücklturmnak) nevezték. 1834-ben rombolták le”. Helytörténészek a Liszt Ferenc utca nyomvonalának Ny-i folytatásában tételezik fel ezt a hidat. Megjegyezhetjük, hogy ebben az esetben a fentebb említett, nyugat felé kivezető római út felett lehetett ez a kiskapu, ami a korai újkori és a római kori helyi közlekedésszervezés, a külvárosok és a belváros kapcsolata szempontjából fontos, bár inkább véletlen egybeesés, mint valamiféle, a római kortól tovább élő hagyomány lehet az oka, hogy a 18. században itt törték át a városfalat, gyalogos ki- és bejáratot biztosítva. A Brückl Bastei őrsege felügyelhette az itteni forgalmat. Az útirány évszázadokig tartó stabilitását biztosította egyrészt a Bánfalvi patak csatornájának iránya és a forgalmas Lange Zeile (a mai Rákóczi utca) közelsége. Az a lehetőség is megvizsgálandó, hogy nem nyílhatott-e ez a kiskapu (és a várárkot átívelő híd) a D-i városfalszakaszon, a Zöld torony mellett.

II: A víztározó- és halastó korszaka, a tó 19. század eleji feltöltéséig

A tó

A város 1622 évi³² és 1700. évi ábrázolásain feltűntették a jellegzetes halastavakat, amelyekben a Bánfalvi patak vizét tárolták, a közeli kallóalmok³³ és puskapormalom üzemeltetéséhez.

A tó medrét 2006-ban több párhuzamos K–Ny-i irányú kutatóárokkaal megvizsgáltuk (14. ábra). A tó alját a tőzeges, iszapos, fekete-agyagos réteg alatt a mai utcaszintől mérve -380 cm mélyen találtuk meg, amikor elértük a szürke-agyagos bolygatatlan réteget. A tófenéken -310–320 cm mélységben faragott fadarabok, ágtöredékek, sok állatcsont, főleg marhalábszárcsontok és néhány állatkoponya hevert (ennek magyarázata a Mészárosok utcája/mai Templom utca közelsége lehet). A tófenéken több szakaszon 340 cm-ig mélyítettünk, ahol már középkori cserepek is előjönnek, feltehetően a tó kiásása előtti mélyebbre ásott korábbi agyagkinyerő gödrök feltöltéséből.

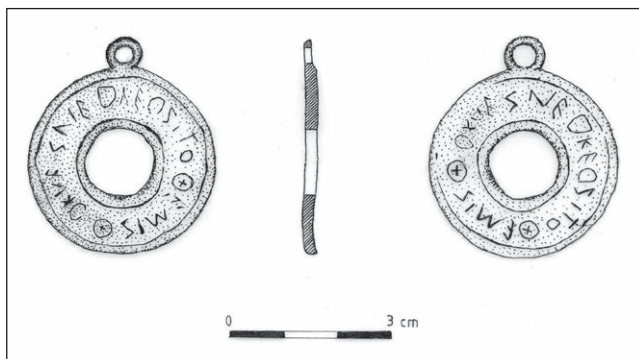
13. ábra: Sopron 1622. évi madártávlati ábrázolásának hiteles másolata, részlet. Österreichische Staatsarchiv Kriegsarchiv. Wien, Kartensammlung Inland C V 1-2-450 Sterbenz Károly rajza az eredetiről (Soproni Múzeum). Mollay Károly, SSz 1942 nyomán

³² Mollay Károly: Az 1622. évi soproni belvárosi térkép magyarázó szövege. Soproni Szemle. 6 (1942) 2. szám, 151 (a továbbiakban: Mollay 1942).

³³ Dávidházy István: Soproni posztókallók. Soproni Szemle 43. (1989), 3. szám, 193–204. (a továbbiakban: Davidházy 1989).

14. ábra. A tófenék vizsgálata kutatóárokokkal. Nyíllal jelölve a III. római kori kemence helye.
(Fotó: Gömöri János, Soproni Múzeum)

15 ábra.: Ezüstmedál bekarcolt szöveggel a tó feltöltéséből, 17-18. század
(Soproni Múzeum, rajz: Göbolyös Mihály)

17–18. századi edénytöredékek, vastárgyak, lópatkók is előkerültek a tó feltöltésének alsó rétegében. Egy latin betűs felirattal bekarcolt, 3,5 cm átmérőjű ezüstcsüngőt (15. ábra) az 1942-ben épített betonbunker D-i alapozása mellett, az iszapos rétegben találtunk. Feliratának alapos elemzésére még nem volt alkalmunk. Nem kizárt, hogy varázs-szöveget karcoltak a vaskos, öntött ezüstmedál sima felületére, mindkét oldalra ugyanazt a szöveget írták, kis körökbe rajzolt keresztekkel elválasztott szavakkal.

Az írott forrásokban először 1618-ban említett, (majd rövidesen rajzban is ábrázolt) egykori tó alatt nem találtunk római kori rétegeket. A tó Ny-i szélén megmaradtak a római és középkori települési nyomok, házak, gödrök fentebb említett maradványai.

III. Az újkori tér kialakításának városrégészeti nyomai, 1841-től 1942-ig. Térképek, látképek és fényképfelvételek, történeti és városrégészeti források a Petőfi tér történetéhez

A Bánfalvi patak vizét a városárokba vezető csatornáról többször írtak Sopron történetének kutatói. Csatai Endre a műemléki topográfiában közradta a mai Petőfi tér K-i oldalán 1835 körül állt épületek alapprajzát ábrázoló felmérést,³⁴ amelyen még ábrázolták ezt a csatornát és az árokban a kallómalmot.

A Pejácsevich (Iskola) -köz felől érkező patakvizet a nagy sarokbástya bástya előtt, a mai Petőfi tér területén három ágra osztották. A 17–19. századi soproni városábrázolások és térképek alapján is látható, és „Deccard János Kristóf 18. század eleji leírásából tudjuk, hogy a Bánfalvi patakot a város előtt töltéssel a város felé kényszerítették és három ágra osztották. A jobb és bal ág halastavakat táplált, a középső ág vizét a várárokba bocsátották.”³⁵ Ezzel összhangban írt Major Jenő: „A mai Petőfi tér helyén, a Színház előtt, tőszé-
rűen kiszélesedett egy patak, amely itt vált ki a Pejácsevich közből kifolyó, a Széchenyi tér helyén elterülő tavakba ömlő patakból, végig folyt az Ógabona téren és a mai Festetich (ill. városi) major előtt beletorkollt az Ikvába.”³⁶

A patakvíz vezetését részletesebben ismertette Horváth Zoltán.³⁷ Kérdés, hogy azonosíthatók-e ezek a csatorna-elágazások a Petőfi téri mélygarázs helyén 2006-ban feltárt régészeti objektumokkal, csatornákkal, amelyek természetesen részben az 1830-as, 40-es években megszüntetett tó medrének feltöltési rétegeibe mélyednek.

A régészeti felméréseken kívül a várostérképek³⁸ és a teret övező korai épületekre vonatkozó történeti szakirodalom³⁹ is segítségünkre lehet a 2006-ban feltárt újkori csatornák

³⁴ A tér rövid történetével, különös tekintettel a keleti és nyugati oldal fontosabb épületeinek, valamint a hosszanti tér északi végét lezáró színházépület építéstörténetével. *Csatai Endre – Dercsényi Dezső*: Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1956, 321–324., 271. kép (a továbbiakban: *Csatai* 1956). A rajzot újra közli *Dávidházy* 1989, 196.

³⁵ *Szabó Jenő*: Hol volt Sopronban a Lebergasse? *Soproni Szemle* 33.(1979), 4. szám, 358.

³⁶ *Major Jenő*: Sopron város földrajza 1944, *Soproni Szemle* 45 (1991), 1. szám, 32–54, itt: 51.

³⁷ *Horváth Zoltán*: Sopron városias fejlődése a kapitalizmus első időszakában (1848–1914) I. rész. *Soproni Szemle* 39. (1985) 2. szám, 119–146, itt: 128. (a továbbiakban: *Horváth* 1985); „A Bánfalvi patakot a mai Petőfi téren leágaztatták és (a mai színház mögött kis tavat alkotott) ... A főága a Vár bástya (a mai Liszt Ferenc Művelődési Központ) előtt ismét két ágot képezett. Az egyik a Széchenyi téren át a Domonkos templom előtti nagytóba (víztárolóba) torkollott, a másik tovább haladt a várárokba a Széchenyi téren át a Hátsó kapuig”.

³⁸ Levéltári, térképi adatok a mai Petőfi téri, (a 19. századi várostérképeken Casino Platz, Theater Platz) körzetéről: „Situation's und Niveau Plan der inneren Stadt vermessen im Monath Maerz Anno 1831, durch Martin Hasenauer der koeniglich: Freystadt Oedenburg beeideten Ingenieur.” Sopron Városi levéltár. Mp. 28. „Situation's Plan der Casino Umgebungen...copiert von Martin Hasenauer” 1835 körül. Soproni Levéltár. Közli: *Csatai Endre*, 1956, 322., 271. kép. „A városárokba épített posztókalló helyszínrajza 1845-ből. Soproni Levéltár. Acta pol. et oec. 88”. Közli: *Dávidházy* 1989, 200. A posztókalló a városárok külső szélén, együtt a puskapor-malommal, a sarokbástya melletti épületben, kapott helyet. A két vízikerekes ácszerkezetet az új bástya építése miatt bontották le. „Königl. Freistadt Oedenburg. Lith. von F. Szita Wr. Neustadt.” 1870 körül. SM Térképtár 190. Itt köszönöm meg a Sopron Városi Levéltár munkatársainak, hogy a térképekről a jelen dolgozathoz fényképfelvételeket készíthettem.

³⁹ *Horváth* 1985, 128.

és épületfal-fal-maradványok eredeti rendeltetésének megismeréséhez. „1841-ben épült a város második színháza, a mai épület helyén⁴⁰, „A hajdani Kaszinó épületét 1872-ben létesítették a lebontott nagyméretű bástya helyén, a Liszt Ferenc utca, Templom utca, Széchenyi tér és Petőfi tér határolta telken, Waechter bécsi építész tervei alapján.”⁴¹ A korábbi „Casino” a mai iskola épülete volt (Petőfi tér 3.).

A Liszt Ferenc szobor 19. századi talapzata (21. ábra LF) is előkerült a feltáráson. A Petőfi tér parkosításáról és a mellszobor felállításáról szóló vitát említi Boronkai Pál írása.⁴²

A Petőfi téri tavat a Széchenyi téri halastavakkal összefüggőnek mutatja az 1622. évi városábrázolás. Tanulmányok a víztározóba vezető csatornák azonosítása szempontjából a városábrázolások mellett a belváros 19. századi térképei is. Ásatási területünk közelében már nem látható a 17. századi DNY-i kisebb rondella (... *die Pastein an Khaltten ekh...*) és az 1641 és 1644 között, Volkmayer bécsi építész tervei szerint, téglából ráépített ötszögletű olaszbástya. A szögletes bástya (*Bastey*),⁴³ melletti csatornát és a kallómalmot a várárokban feltűnteti a „Casino” környékét ábrázoló 1835. évi rajz és több 1860 körül készített fényképfelvétel is ábrázolja a bástyát, a kallómalmot és a Petőfi tér (akkor Theater Platz / Színház tér) részletét.

A légvédelmi telefonközpont betonbunkere

A régészeti kutatáshoz egy földmunkagép is rendelkezésünkre állt, ezzel első lépcsőben – régészeti megfigyelés mellett – a betonbunker földemjének felső szintjéig, (a 2006. évi utcaszinttől mérve 110 cm mélységig) szedettük le és hordattuk el a feltöltést. A légvédelmi óvóhely lejárata ismert volt,⁴⁴ onnan kiindulva kezdődött el az újkori törmelékes föld ásatást előkészítő kitermelése. A Soproni Levéltárban őrzött 1940. évi tervrajz szerint 10×10 méteres légvédelmi telefonközpont bunkere felett nagyobb terméskövekből védőréteget helyeztek el, azt a köréteget a munkagép feltárta.⁴⁵

⁴⁰ Winkler Oszkár: Sopron művelődési középületeiről. Soproni Szemle 12. (1958).1. sz. 1–23., A „Lössl Ferenc bécsi építész tervei alapján” felépített színház részben már a kiszáritott és feltöltött tómeder fölé épült.”

⁴¹ Winkler 1958 (lásd 40. jegyzet)

⁴² Boronkai Pál: Sopron parkosításának története. Soproni Szemle 37. (1983), 145–161: „1878-ban történt meg a Petőfi tér parkosítása. Nem volt szerencsés a tér közepén a Liszt-szobor elhelyezése sem... már méretei miatt sem illő szobrot helyezték máshová. „A szobor rövid ideig az Erzsébet-kertben állott, ma a Liszt Ferenc Művelődési Központ bejárata előtt látható.”

⁴³ Gantner Antal: A régi Sopron. A „Dunántúli Tárogató” 25. éves jubileumának képes emlékkönyve. Sopron 1936, 42., 43., 44., 46., 48. képek.

⁴⁴ A betonépítmény DNY-i sarkánál levezető lépcső. A Bunker helyzete a téren: látható a 25. ábra geodéziai felmérésén és a bunker földeme a 17. és a 19. ábrákon.

⁴⁵ 2006. jún. 27-én, a betonbunker elbontása előtt a Soproni TV újabb felvételeket és riportot készített az ásatási területen. Gumicsizmákban és védősisakkal a fejen bejártuk a több kis helyiségre osztott földalatti építményt, amelyet lényegében a Soproni Levéltárban őrzött tervrajz szerint építettek meg. Újra filmeztük a telefonközpont-bunker belsejét is, (a filmet DVD-n. átadtuk a Soproni Múzeumnak). Az újkori történeti érték miatt, az elbontás előtt igyekeztünk teljesen dokumentálni a Légvédelmi telefonköz-

16. ábra. A légvédelmi óvóhely lejárata az 1940-es évek villany és telefonvezetékeivel. 2006, a beonbunker az elbontása előtti napokban. (Fotó: Gömöri János, Soproni Múzeum)

A 30–40 centiméter leszivárgott esővíz fedte a bunker járószintjét. A betonfalakra szerelt villany- és telefonvezetékek részei még láthatók voltak a bokáig érő vízzel borított helyiségekben (16. ábra).

pont bunkerét. Hernitz Ferenc (a Postatörténeti Gyűjtemény vezetője), 1940-ben villanyszerelő tanuló volt, a 2006. évi ásatás idején a helyszínen jelezte, hogy ő szerelte a légő központ villanyát. Speciális kábeltől épült, páramentes kapcsolókkal. A négy telefonfülke állomásai Hernitz úr elmondása szerint: „I. Nádorfasor 10.; II. „Palatinus” Győri u. 2.; III. Várkerület 16. pince; IV. Megfigyelőhelyek: telefon 1. Várostorony, kapcsolás 2: Károly magaslati kilátó, (a katonai figyelő fenn volt a Károly magaslaton). – (1943. évi szituáció). A postaközponttal és külön, a fenti öt alközponttal volt összekötöttesben a Petőfi téri központ: Villanytelep – Flandorfer u. 16; Vízmű – Ógabona tér 4.; MÁV pályaudvar – Baross u.; GYSEV – Mátyás király u. 19; Állomás parancsnokság 48-as laktanya; Tűzoltóság, Várkerület 44. Ezekkel közvetlenül lehetett telefonálni.” (A belső térben is volt két telefon, ha parancs ment a kárfelmérésre). A „Légő központ - telefonvonalak rajza” a Postamúzeum gyűjteményi anyagai között található. Telefonos volt itt Hernitz Ferenc is, aki elmondta, hogy volt innen közvetlen kapcsolat a veszprémi „Szikla”-központtal, a dunántúli légőtalmai parancsnoksággal. A számtárcsás készülék (és a légvédelemi vonal hívásakor), tárcsázásakor kikapcsolta a civil telefonvonalakat. *Hernitz Ferenc*: Telefon a légőtalom szolgálatában (1944/45). Soproni Szemle 61. (2007), 76–81. közli a Légvédelmi Telefonközpont alaprajzát, amelyet a Soproni levéltárban őriznek.; ld. még: *Lovas Gyula*: Légőtalom, vigyázz! Sopron, 2003. A régi típusú telefon és villany szerelvényekből mintadarabokat kiemeltünk a múzeumi újkori gyűjteménye számára (vezetékdarabok, kapcsolók, stb.). Bolodár Zoltán (Soproni Múzeum), illetve a Sopron TV videófilmen is dokumentálta a kutatásokat és az építkezést: <https://www.facebook.com/watch/?v=174657347140405>.

Újkori felvonulási épületek, vagy raktárak alapozásai.

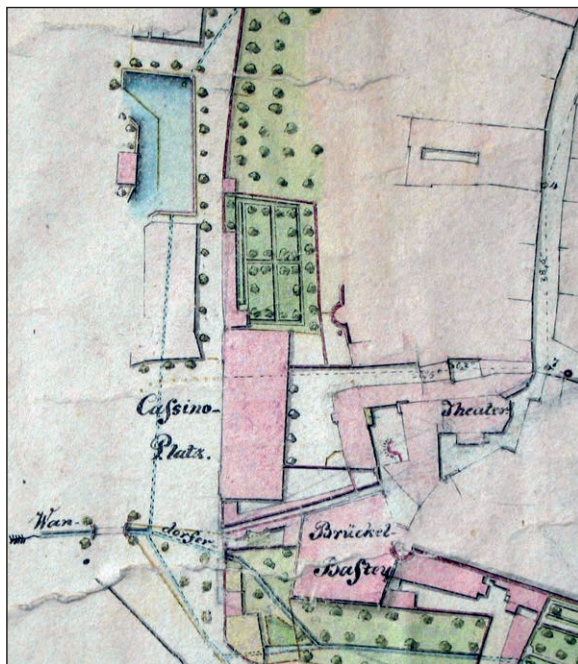
Közvetlenül a mai felszín alatt dokumentálhattunk 2–3 egymás feletti téglasorból álló 30–40 cm mélyen alapozott falmaradványokat. Ezek az újkori téglafalak cementhabarcsba rakottak. Feltehetően valamilyen felvonulási épülethez tartozhattak, vagy raktárak lehettek a légvédelmi bunker építése idején, vagy korábban a színházépítéskor. Köztük és a betonbunker között gondosan deszkázott, nagyméretű, újkori meszesgödör mélyed a talajba. Levéltári kutatás tisztázhatja ezeknek, a tér D-i felén kiásott (20. századi) falaknak a eredeti rendeltetését, (a Ny–K irányú falak az összesítő alaprajzon 25. ábra). Az egyik újkori téglafal alatt, illetve annak alapozási árkában egy I. Ferenc kori, 1800-ban vert 3 krajcáros rézpénz került elő.

17. ábra. Sopron, Petőfi tér: Előtérben a színházhoz vezető 19. századi járda, közepén a színház építése (1841) előtti nyitott csatorna oldalfala láthatók., Ezeket vágja a légvédelmi telefonközpont bunkere, amelynek beton födéme látható a tér színház előtti szakaszán. (Fotó: Gömöri János, Soproni Múzeum)

Járda kőburkolata az 1840-es évekből és a Liszt Ferenc-szobor talapzata

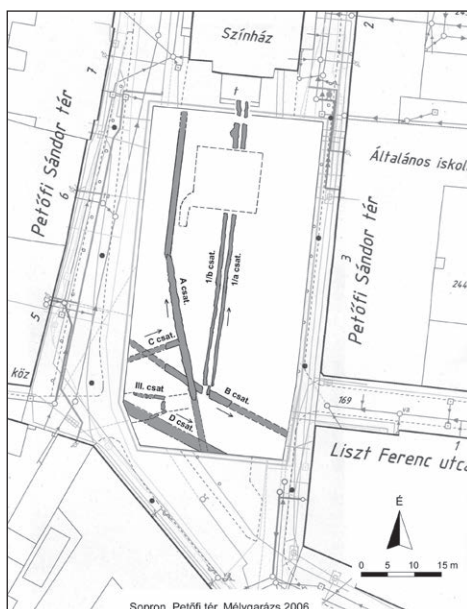
A színházhoz vezető kőburkolatos járda 350 cm széles, középvonala alatt haladt el korábban a 35 cm széles nyitott csatorna, amely pontosan az 1/a és 1/b kőfalak vonalába esik. Az 1/a kőfalra láthatóan ráépült a járda kőburkolata (17. ábra), tehát a kőburkolat későbbi mint az 1/a és 1/b csatornafalak, amelyek 1841 előtt voltak használatban.⁴⁶

18. ábra. Sopron, Petőfi tér (Casino Platz, 1831). Előtérben a későbbi színház telkén keresztül, a hátsó kis tóhoz, É-i irányba vezető (1/a-1/b falakkal jelzett, nyitott) csatornát jelző vonal. „Situation's und Niveau Plan der inneren Stadt vermessen im Monath Maerz Anno 1831, durch Martin Hasenauer der koeniglichen Freystadt Oedenburg beeedeten Ingenieur. Sopron Városi levéltár. Mp. 28., SvT 39”. Részlet.

Az építési munkagödör DNy-i részén egy nyitott csatorna két, nem egészen párhuzamos falként jelentkezett (19. ábra III. csatorna). A kőből rakott oldalfalak kötőanyaga agyag volt, a falak között pedig a Bánfalvi patak hordalékos rétegei rakódtak le. A két fal pontosan a mai Pejacsevich köz irányában állt, tehát a Bánfalvi patak vizének a városárok felé vezetését szolgálta. Így a nagy barokk, téglaboltozatos „D” vízvezető csatorna középkori elődjének tekinthető, amelyet kijavítva még használhattak a 17. században is.

⁴⁶ Az újkori objektumok relatív kronológiáit nem részletezem. A színház főbejáratára merőlegesen vezető, lapos kövekből kirakott járdára már ráépültek fent említett újkori téglafalak. A járdába belevágták a Liszt Ferenc szobor téglából épített talapzatának alapozását is.

19. ábra. Sopron, Petőfi tér, a Bánfalvi patak csatornája (korábbi: III. és későbbi: D), és a 19. századi csatornarendszer a városárok mellett⁴⁷ (Részlet-felmérések: Göbolyös Mihály, Balassa Krisztina, Németh Patrícia, Gömöri János; digitális szerkesztés és grafika: Göbolyös Mihály és ifj. Gömöri János)

A 2006-ban feltárt csatornák a tó feltöltése után készültek:

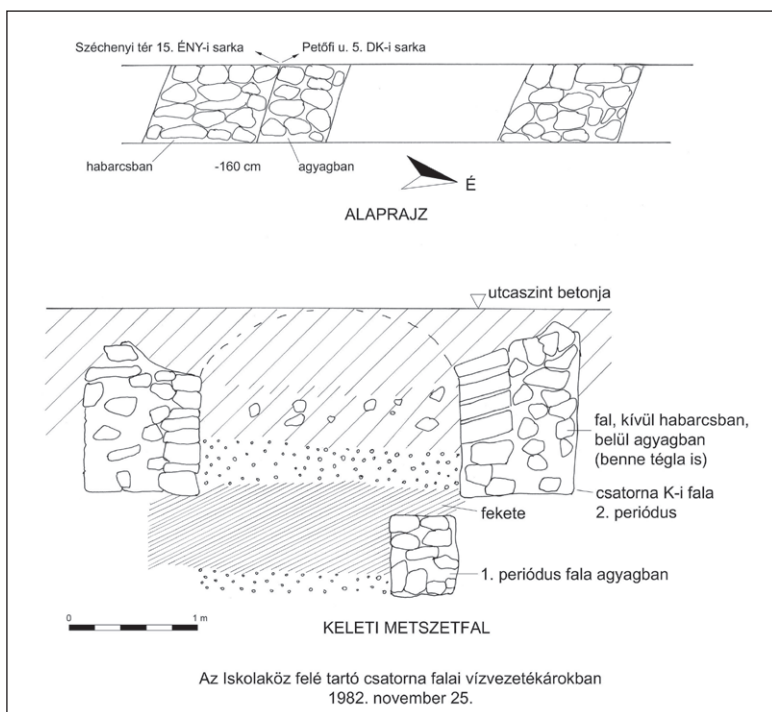
1/a és 1/b csatornafalak. A betonbunker DK-i sarka irányában, a D-i oldalra merőlegesen két párhuzamos kőfal, kőalapozás halad. Ezek lazán rakott tört kövekből állnak, a bunker építéskor elvágta a falakat, tehát 1942-nél korábbiak. Korábbi a két fal a Liszt Ferenc-szobor talapzatának építési idejétől is, mert az is rombolja az egyik fal szélét. Korábbi 1841-nél a színház épületénél,⁴⁸ de későbbi a tómeder betöltésénél, tehát feltehetően ideiglenes csatorna,⁴⁹ amely a Bánfalvi patak csatornájára csatlakozva a színház mögötti (1831-ben még ábrázolt) kis tavat táplálta.

⁴⁷ Szabó Jenő: Hol volt Sopronban a Lebergasse? Soproni Szemle 33. (1979), 4. szám 357–358. „Zacharias Michel 1700-ból származó, madártávlati városképet ábrázoló metszetén látható, hogy a Bánfalvi patak a városon át folyt... A patak a mai Múzeum utca közepén törte át a külső városfalat, majd nyílt mederben folytatta útját a mai Ruhagyár udvarán, az Iskola közön, a Petőfi téren, a Széchenyi téren és a Torna utcán át, az Ifjúság tér átszelésével, beleömlött az Ikvába. Deccard János Kristóf 18. század eleji leírásából tudjuk, hogy a Bánfalvi patakot a város előtt töltéssel a város felé kényszerítették és három ágra osztották. A jobb és bal ág halastavakat táplált, a középső ág vizét a várárokba bocsátották”.

⁴⁸ Winkler Oszkár: Sopron művelődési középületeiről. Soproni Szemle 12. (1958).1. sz.

„A színház 1841-ben épült Lössl Ferenc bécsi építész tervei alapján, a mai épület helyén...”

⁴⁹ A párhuzamos 1/a és 1/b falaknak a színház előtti részei gneisz kőből épültek, nagyobb kőtömbök és kisebb laposabb darabok. A belső síkjuk inkább síkban függőlegesen van kiépítve. A két fal egymástól 50 cm-re található, a keleti fal átmérője 50 cm, a nyugatié (a színházlépcső előtt) 82 cm. A két fal a színház lépcsőjéig tart, kb. 30 cm-rel előtte szűnik meg. A nyitott csatorna a színház 1841. évi felépítése előtt a Kistóba vezette a Bánfalvi patak vizét.

20. ábra. A Bánfalvi patak várárokba vezető csatornájának kőfalai. Alaprajz és metszettajz.
(Felmérte: Gömöri János, Soproni Múzeum)

A színházhoz vezető 350 cm széles kőburkolatos járda középvonala alatt 35 cm széles csatorna vezet. A nyitott csatorna pontosan az 1/a és 1/b kőfalak vonalába esik. Megvizsgáltuk, hogy az 1/a kőfal lefut a járda kőburkolata alá, tehát a kőburkolat későbbi, mint az 1/a és 1/b fal. A járdaburkolatban fent említett csatorna végén egy 185 cm hosszú és 52 cm széles, vályúszerű kőcsatorna egy darab fertőrákosi kötömbből faragva. Közélemben 1800-ban vert réz félkrajcáros volt a csatorna feltöltésében.

A csatorna belső átmérője 28 cm, 12,5 cm vastag az oldala, és 28 cm mély. Ez az egy tömbből faragott csatornatag rajtafekszik a városárók felé tartó kő és téglaboltozatos csatornán, amelynek boltozott teteje 120 cm mélyen van a Petőfi tér 2006.évi járószintjétől.

„A” csatorna

Az „A” csatorna szélessége 50 és 70 cm közötti. A nagy gneiszlapok, amelyek átfedik ezt a szélességet, 8–15 cm vastagok (19. ábra, A). A csatorna aljától a fedlapig a belső magasság 70–75 cm közötti. A nagy csatorna alja (a fedlapokhoz hasonlóan, 21. ábra) lapos gneisz-kövekkel van kirakva.

Az „A” csatorna vágja a „B” csatornát tehát a Ny-K-i „B” csatorna amely a Rák patak vizét hozta a város árókba, a feltárt csatornák között a legkorábbi. Ennek laposra faragott kövekből készített boltozata van. Az „A” csatorna, amely D-ről É fele lejt, nagy

21. ábra. A Liszt Ferenc szobor talpzata, jobbra a nagy gneisz kőlapokkal fedett 19. századi („A”)-csatorna, amely a színházépületet Ny felől megkerülve É felé vezette a Bánfalvi patak (D)-csatornájából
(Fotó: Gömöri János, Soproni Múzeum)

gneisz kőlapokkal van fedve és később épült a „B” csatornánál. Az „A” csatorna É felé lejt, korábban feltehetően a Rák-patak által felduzzasztott tó vízének feleslegét vezették e csatorna előzményével az Ógabona tér felé eső tóba. Ny felől egy másik bekötőcsatorna is csatlakozik az „A” csatornába. Ennek a téglacsatornának nem olyan jelentős az átmérője, mint a Pejácsevich-palota felől jövő (boltozott „C”) csatornának.

„B” csatorna

A „B” csatorna szélessége: 70 cm (belső), 116 cm (külső), A „B” csatorna magassága a boltozat alsó részétől 51 cm, a csatorna alja nagy kövekkel van kirakva, oldalfalai átlag 14×20–30×8–9 cm méretű, szögletesre faragott, habarcsba rakott fertőrákosi mészkődarabokból épültek. A „B” csatorna K felé, a volt várakok irányába lejt A két csatorna találkozásánál megfigyelhettük, hogy a „B” csatorna a korábbi, ezt átvágja az „A” csatorna, ennek a falazata elzárja a „B” csatornát, tehát nincsenek egymásba kötve. A csatornák mellett és fölött 18–19. századi mázas fazekak és tálak töredékei kerültek elő.

„C” csatorna

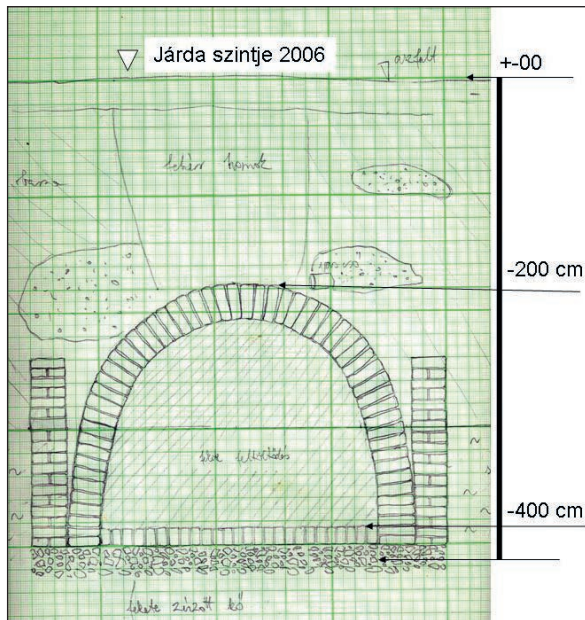
A Pejácsevich köz felé eső részen 90 cm mélyen előjött a Bánfalvi patak vizét a városárok felé vezető csatorna gondosan épített téglaboltozatának a teteje. A „C” csatorna belső mélysége válltól 58 cm, boltozattól lefelé az aljáig 84 cm mély, alja téglával van kirakva. A csatorna belső szélessége 62 cm, külső szélessége 104 cm, 120 cm mélyen van az

oldalfalak felső része, amelyre boltoztak. A csatorna oldalai is téglából épültek, mindkét oldalon egy-egy téglaszélességű a fala. Ez a „C” csatorna be van kötve egy szélesebb csatornába, amely nagyjából É–D irányú. A szélesebb „A” csatorna a színház Ny-i oldala felé, az Ógabona tér felé tart. Az „A” csatorna fedlapjai nagyméretű, sokszor 1 m hosszú és 60–70 cm széles, lapos gneisz kövek.⁵⁰

2006. szeptemberében, az építési munkagödör bővítésekor és mélyítésekor előbukkant a Bánfalvi-patak egykori, átboltozott csatornája, amelynek metszetét rajzban (22. ábra II.) és fotókkal (22. ábra I.) dokumentáltuk.

22. ábra. I: Sopron, Petőfi tér, a Pejachevich köz felől a városárok irányába a Bánfalvi patak vizét vezető, 19. századi téglaboltozott D csatorna. Lépték: 1 méter (egységként 20 cm).

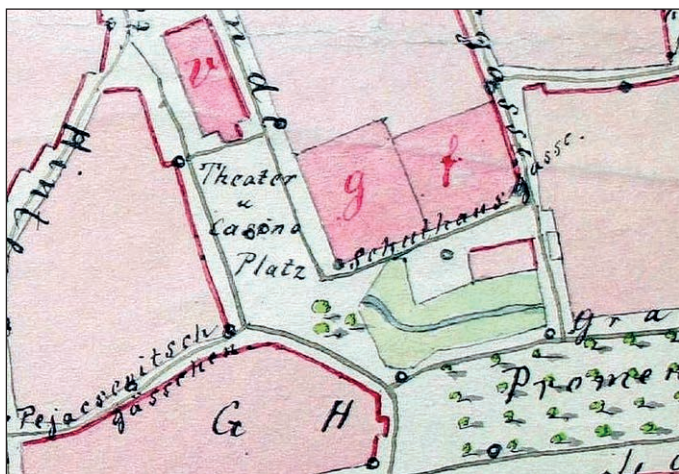

22. ábra. II: A 18-19. századi „D” csatorna metszete és szintviszonyai. (Felmérés: Göbolyös Mihály és Gömöri János, Soproni Múzeum)

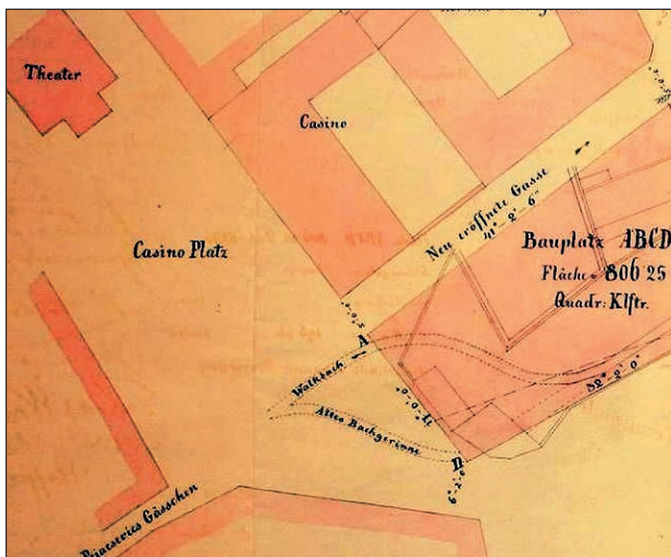
Meszesvermek (25. ábra M)

A tó D-i részének 19. századi feltöltése után felvonulási területként használták a teret a közeli építkezésekhez. Az újkori térburkolat alatt 10–20 cm mélyen ideiglenes építmények téglalapozásai, és alattuk öt különböző korú meszesgödör került elő. A 18–19. századi mésztöltő gödrök jobbára a járda nyugati széléhez, illetve az alatta fekvő nyitott csatorna vonalához igazodnak, de a II. meszesverem szélére ráépült a járda, tehát annál korábbi. A meszesvermek az D–É irányú kőfalú nyitott csatorna (1/a–1/b falak) nyugati szélé

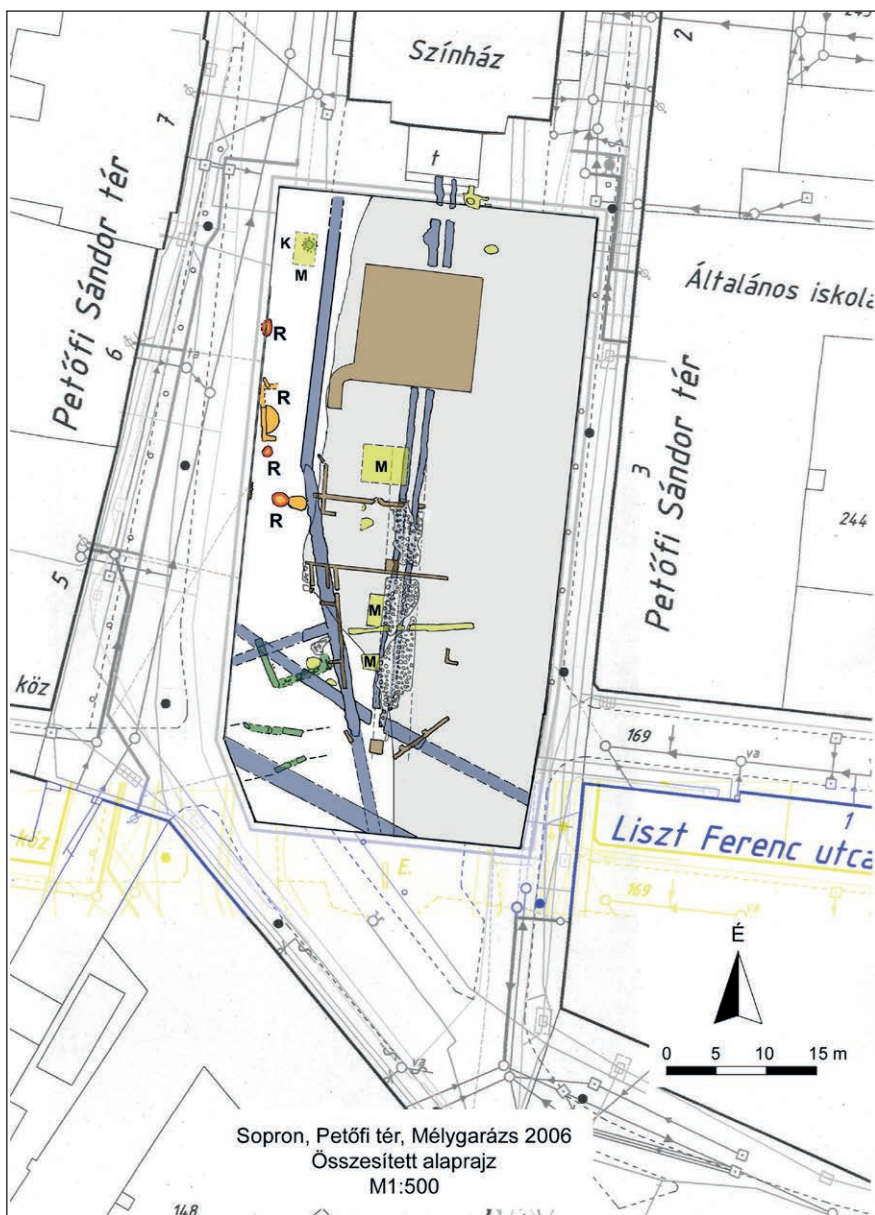
⁵⁰ Ezeket kimentettük a római utak burkolatának kiegészítő rekonstrukciójához.

23. ábra: A Petőfi tér (Theater Platz, Casino Platz) környéke, részlet. A 17. századi sarokbástya előtt a városárokból vezető csatorna. „Situations Plan der königl. Freistadt Oedenburg sammt Vorstädte und deren nächsten Umgebung. (A városi gázvezeték tervezéséhez készült térkép, amelyen a gázvezeték helyét kék vonal jelöli.) A Petőfi tér neve itt „Theater u. Casino Platz” a tér két jelentős épülete után. A Színház utca neve még „Grabenrunde”. A Liszt Ferenc utca „Schuthausgasse”. A patak már csak az ötszögű bástya előtt van feltüntetve a várakban. A Petőfi tér területe már rendezett, déli végében kis facsoporttal. Soproni Városi Levéltár, Hasenauer, Év n. 1860–1880 között. SvT 5. (Fotó: Gömöri János)

24. ábra. A „Walkbach” (Ványoló patak) és az „Altes Bachgerinne” (rég patakcsatorna) a 17. századi olasz-bástya helyére tervezett új kaszinóépület tervrajzán (1860). Részlet. „(Bauplatz. Az ötszögű bástya helyén az új Kaszinó terve. Színes, kettészakadva. A Liszt Ferenc u., mint „Neu eröffnete Gasse”. A Petőfi szobornál (2006) az „Altes Bachgerinne” csatorna leágazása a Promenade (Széchenyi tér) felé. Soproni levéltár. Fasc. XXV. VMM. 10.288. s. melléklete (N. 57). Soproni Levéltár (Fotó: Gömöri János)

25. ábra. Sopron, Petőfi tér: összesítő ásatási alaprajz. R=római kori objektumok, K=későközépkori és korai újkorai csatornarendszer, 17. századi víztározó, illetve halastó részlete. M=újkorai meszes vermek. Légvédelmi telefonközpont betonbunkere. A K-Ny-i irányú újkorai épületek téglafal alapozásai. (Alaptérkép: A beruházó Sopron M.J. Város mérnöki irodája. Régészeti részlet-felmérések: Göbölös Mihály, Gömöri János, Németh Patrícia, Balassa Krisztina. Szerkesztés: Gömöri János, Soproni Múzeum; Digitális szerkesztés: Göbölös Mihály és ifj. Gömöri János).

mellett, hozzátétőlegesen egy vonalban sorakoztak. Ez a csatorna a színház megépítése előtt, a 18. század 2. felében és a 19. század elején a Bánfalvi patak vizét vezette a tér É-i felén még 1831-ben is ábrázolt Kistóba (18. ábra).

A színház megépítése után e csatorna fölé építették a kövekkel kirakott járdát, amely pontosan a színház főbejáratához vezetett és a tér parkosításának kezdő eleme volt. Ebbe a járdába belevágva később építették Liszt Ferenc szobrának talapzatát, amelyet szintén feltártunk. (21. ábra, L F.)

A II-es számú meszes vermet (elhagyása után) több ezer kerámiatöredékkel töltötték fel. A gödör leletanyaga alapján áttekinthetjük 18–19. század fordulója körüli Sopronban használt házi- és díszkerámiák széles skáláját. Zöld mázas, kétféjű sasos kályhacsempék darabjai is előfordultak a feltöltésben. A II. meszes veremben talált éremlelet, III. Károly magyar, cseh és német király, német-római császár (1711–1740) kétféjű sasos, 1730-ban vert ezüstpénze.

Összegzés

A 2006. szeptember 12-én fejeztük be a Petőfi térre tervezett mélygarázs helyén végzett megelőző régészeti feltárást, de az építési munkákkal addig fel nem tárt részek földmunkáit és a tér közműveinek építését, árokásásokat folyamatosan ellenőriztük.

Az építkezéshez átadott területeken a várt római kori objektumok (1–3. század), kőépület, kenyérsütő- és fazekaskemence, római kori gödrök, 13–14. századi kút, középkori, ún. Fachwerk technikával épült ház vagy malomépület (14–15. század) és a római, majd a középkorban agyagbányaként, később halastóként és víztározóként funkcionáló nagy gödör kerültek elő. Több ezer római kori és középkori kerámiatöredéket és néhány fémleletet, továbbá konzerválódott famaradványokat és faragott csonttárgyakat is megmentettünk és a Soproni Múzeumba szállíthattunk.

Felmértük a városárok felé vezető Bánfalvi patak két méter magas, 18–19. századi boltozott téglacsatornáját, valamint annak kőből épített 16–17. századi előzményét is, valamint meghatározhattuk a város-ábrázolásokon először 1622-ben feltűnt tó nyugati szélét. Egy korábban ásott közműárokban dokumentáltuk a munkaterület D-i részén előkerült 17–18. századi dorongút-maradványát. Ezt az utat a soproni városfalak 1622. évi metszete (13. ábra) is ábrázolja.⁵¹

⁵¹ Ez is mutatja, hogy a régészetileg feltárt objektumok és leletek a helytörténeti adatokkal és térképes ábrázolásokkal összevetve hitelesebben értelmezhetők. Másrészt a római kori Scarbantia és a középkori Sopron/Ödenburg helyrajzában folyamatos kiegészítéséhez, pontosításához elsősorban a régészeti vizsgálatok adnak lehetőséget.

Köszönöm a Soproni Városi levéltárnak, hogy a tanulmányozhattam és fotózhattam a Petőfi tér környékét ábrázoló térképeket.

Végül itt köszönöm meg Petőfi téri ásatási munkatársaimnak a közreműködését a terepen és a dokumentálásban. Név szerint Göbölös Mihály ásatási technikus; Németh Patricia örökségvédelmi nyilvántartó régész; Balassa Krisztina múzeumi gyűjteménykezelő. Köszönöm a Soproni Szemle Szerkesztőségének, Szende Katalinnak és Kiss Melindának kéziratom szövegének gondozását, végül fiamnak, ifj Gömöri Jánosnak, hogy néhány digitális ábrán elvégezte a szükséges pontosításokat.